

Küreselleşmenin Uluslararası İlişkilerde Yarattığı Süreklilik ve Değişim Tartışması

Kürşat KAN*

ÖZ

Teknolojinin gelişimiyle küresel olarak toplulukların birbirleriyle benzeşmeye başladığı görülmüştür. Bu benzeşmelerin bir sonucu olarak ortak duygular, ortak ürünler, ortak ilişkiler artış göstermiştir. Bu gelişmelerin sonucunda küreselleşme 1980'lerin başından beri literatürde tartışılan kavramlardan biri haline gelmiştir. Bu bağlamda devletlerin de zamanla birbirleriyle olan ilişkilerinde kullandıkları yöntemler değişime ve gelişime uğramıştır. Uluslararası İlişkiler ulus devlet temelinde işlese de küreselleşmenin milliyetçi duygularını hem törpülediği hem de köpürttüğü yadsınamaz bir gerçek haline gelmiştir.

Küreselleşme sonucunda Uluslararası İlişkilerde değişimin mi yoksa sürekliliğin mi öncelenmesi gerektiği tartışmaları karşımıza çıkmaktadır. Aktörler, ilişkilerini düzenlerken uyguladıkları yöntemlerdeki değişimlere, çoğu zaman tedbirli bir tutum takınmışlardır. Dolayısıyla "Devlette süreklilik esastır" anlayışı uluslararası ilişkilerde geçerliliğini ne kadar koruyabilir başka bir tartışma konusudur. Gücü elinde bulunduran mekanizmalar sürekliliği mi değişimi mi istemektedir, yoksa her ikisi de farklı metotlarla da olsa birlikte kullanılabilir mi? Gibi sorulara bilim insanları cevap bulmaya çalışmaktadır.

Uluslararası İlişkilerin kavramlarından biri olan diplomasi de küreselleşmenin etkisiyle değişime uğramıştır. Konferanslar, ikili görüşmeler teknolojiye dayanarak görüntülü haberleşme uygulamaları üzerinden daha sık ve yoğun yapılmaya başlanmıştır. Zaman ve mekân kavramının giderek ortadan kalktığı, mesafelerin kısaldığı, hemen her türlü bilgiye hızlıca ulaşılabildiği günümüzde bu avantajlar küreselleşmenin sınırsız bir dünya sunduğunu iddialarını gündeme getirmiştir.

Bu çalışmada da tüm bu gelişmelerin sonucu olarak uluslararası ilişkilerde değişimin minör mü olacağı yoksa küreselleşmenin uluslararası ilişkilerde majör değişikliklere yol açıp açmayacağı incelenmiştir. Başka bir ifadeyle uluslararası ilişkilerde sürekliliğin mi yoksa değişimin mi kalıcı olacağı tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Uluslararası İlişkiler, Değişim, Süreklilik.

The Debate on Continuity and Change Caused by Globalization in International Relations

ABSTRACT

With the advancement of technology, it has been observed that communities around the world have started to resemble each other. Similar emotions, products, and relationships have become more common worldwide. As a consequence of these developments, globalization has been a subject of debate in the literature on international relations since the early 1980s. In this context, the methods used by states in their relations with each other have also undergone changes and developments over time, despite International Relations being based on the nation-state. It is an undeniable fact that globalization has both smoothed and intensified nationalist sentiments.

The debate over whether continuity or change should be prioritized in International Relations as a result of globalization is ubiquitous in scholarly circles. Actors in international arena have often taken a cautious approach when it comes to changes in the methods, they apply in regulating their relationships. Therefore, the notion of "continuity is essential in the state" is another topic of debate in literature on international relations. Do mechanisms that hold power desire continuity or change, or can both be used together, albeit with different methods? These are the questions that scholars are trying to find answers to. Diplomacy, one of the concepts of International Relations, has undergone changes with the impact of globalization.

This study examines whether globalization will result in major or minor changes in international relations. In other words, the study discusses whether continuity or change will be permanent in international relations.

Keywords: Globalization, International Relations, Change, Continuity.

1. Giriş

Teknolojinin gelişmesi ve insanların teknolojiye erişiminin kolaylaşması küreselleşmenin yaygınlaşmasına bu da pek çok yeni gelişmeye zemin hazırladı. Teknolojik gelişmelerin ilerlemesi ve

* **Corresponding Author/Sorumlu Yazar**, Dr. Öğr. Üyesi, Selçuk Üniversitesi, kursatkan@selcuk.edu.tr
Makalenin Gönderim Tarihi: 26.04.2023; Makalenin Kabul Tarihi: 25.05.2023

Citation/Atf: Kan, K. (2023). Küreselleşmenin uluslararası ilişkilerde yarattığı süreklilik ve değişim tartışması. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 51, 283-292. <https://doi.org/10.52642/susbed.1287785>

küreselleşme ile bunların tüm dünyaya yayılması hayatın kolaylaşmasını sağlarken, bu gelişmelerin uluslararası ilişkilerde ulus devlet merkezli düzende, devlet olgusunda yarattığı deformasyon nedeniyle bir risk oluşturduğu düşünülmekteydi. Uluslararası İlişkiler devletlerin tarihsel olaylarda, savaşlarda ve barışlarda birbirleriyle olan ilişkileriyle ilgili her türlü konuda kullanılan bir kavramdır. Küreselleşme ise bireysel ya da toplumsal konularda bile kullandığımız bir kavram haline gelmiştir. Ancak küreselleşmenin uluslararası ilişkileri de devletlerin ilişkilerinden bağımsız olarak uluslararası topluluklar ve bireyler arası ilişkileri inceleme alanına dönüştürme etkisinden söz edilebilir. Yine de uluslararası ilişkilerin küreselleşmenin etkisiyle değişime uğramasına, süreklilik konusunda alışılmış metotların dışına çıkılması nedeniyle temkinli yaklaşılmaktadır. Uluslararası sistemde aktörlerin kim olacağı ve konumları bir sorunsal haline gelmiştir. Uluslararası ilişkilerin küreselleşmenin araçlarından biri olarak görülmesi ulus devletlerin erozyona uğrama ihtimalini ortaya çıkarmıştır. Bu durum makalenin konusu olan “küreselleşmenin uluslararası ilişkilerde yaratacağı değişim ve süreklilik tartışmasına” neden olmaktadır.

Bu çalışmada ilgili literatürden faydalanarak değişim ve süreklilik konusundaki genel bir değerlendirme yapılacaktır. Küreselleşmede güç olgusu, devletlerin uluslararası ilişkilerdeki yöntemlerin dönüşümleri ve sürekliliği devam eden hususları ele alınacaktır. Makalede küreselleşmenin uluslararası ilişkilerde sebep olduğu değişimler ile ilgili hususlar da değerlendirilecektir. Küreselleşme sonucu yaşanan dönüşümler ve sürekliliğini koruyan kısımlar incelenecektir.

Küreselleşmenin hayatın her alanına yayıldığı bilinen bir gerçektir. Bu yaygınlığa rağmen küreselleşme ile uluslararası ilişkiler arasındaki bağ tartışma konusudur. Uluslararası ilişkilerin devleti başat aktör olarak görmesi ile küreselleşmenin başkaca aktörleri ön plana çıkarması ve devletin başatlığının sorgulanması tartışma konusudur. Küreselleşme neticesinde yaşanan değişimlerden her şey etkilendiği gibi uluslararası ilişkiler de etkilenmiştir. Ancak günümüzde uluslararası ilişkiler küreselleşme sürecinin bir parçası haline mi geldi? Uluslararası ilişkiler de artık değişimin içinde mi? gibi soruların cevapları bu çalışmada aranacaktır.

Uluslararası ilişkiler disiplini varoluşsal değerleri açısından sürekliliği önemsemiş ve realizmin etkisiyle küreselleşmeye şüpheyle yaklaşmıştır. Ancak ticaretin serbestleşmesi sonrası küreselleşme toplumları dönüştürürken uluslararası ilişkilerde de değişimler yaşanmıştır. Küreselleşmenin uluslararası ilişkilerde yarattığı değişimler, küreselleşmeye yaramış ve küreselleşme süreci hızlanmıştır. Bu kapsamda birinci bölümde, küreselleşme ve uluslararası ilişkiler kavramı, birbirleriyle olan etkileşimleri, güç ve hegemonya etmenleri değerlendirilmiştir. İkinci bölümde makalenin tartışma konusu olarak ele alınan uluslararası ilişkilerdeki “Değişim ve Süreklilik” konusu ele alınmıştır. Bu sürece dair modern devletteki değişim, teknoloji ve küresel ekonominin bu sürece etkisi değerlendirilmiştir.

2. Küreselleşme ve Uluslararası İlişkiler

Küreselleşme en basit tabiriyle benzeşmedir. Toplumların teknoloji ve fikirler vasıtasıyla etkileşime girerek benzeştirilmesidir. Küreselleşmenin devletlerin ekonomik ilişkilerinin serbestleşmesi ile başlamasından kaynaklı birçok tanımlaması vardır. (Subaşat, 2015) Ancak ekonomik yönle ilgili yapılan tanımlamalar küreselleşmeyi tam olarak açıklamaz. Küreselleşme ulusların ve uluslar üstü toplulukların birbirleriyle olan pek çok türden etkileşimidir. Bu etkileşim dolaylı ya da direkt olarak yapılabilir ve zamana yayılabilir. Küreselleşme kavramının tanımı üzerine uzlaşılabilmiş net ve tek bir tanımın olmaması nedeniyle bir anlam karmaşasına yol açtığından da söz edilebilir (Kan, 2011). Soğuk Savaş sonrasında küreselleşme, yaygın biçimde yaşamın her alanında hissedilen değişim ve dönüşümleri anlatan, bu geniş çaplı dönüşümlerin hem nedeni hem de sonucu olarak kullanılan bir kavramdır. Tarihin farklı dönemlerinde farklı dinamiklerin etkisiyle, dünyanın uzak coğrafyalarının yakınlaşması, kültürel olarak benzeşmesi, zamansal ve mekânsal sınırların giderek erimesi ve insanların da bu sınırların erimekte olduğunu giderek daha büyük bir keskinlikle idrak etmeleridir.

Günümüz dünyasında küreselleşme kaçınılmaz bir gerçekliktir. Ancak bir süreç olarak küreselleşme ile bir proje olarak küreselleşmeyi birbirinden ayırmak gerekir ve burada kastedilen süreç olan küreselleşmedir. Bu benzeşmenin tamamlanma sürecinde küresel olarak; teknolojik, ekonomik, siyasi, kültürel ve toplumsal yakınlaşmalar üst düzeye çıkarlar. Küreselleşmeyi bu bakımdan değerlendirecek olursak varacağı noktanın sınırsız bir çizgide olduğu izlenimine varılabilir. Bu sınırsızlığın getireceği nokta da ütöpik olsa da ülke sınırların ortadan kalktığı, ortak bir kimlik altında tüm insanların birlikte yekpare şekilde ve tamamen

özgürce var olacağıdır. Modern vatandaşlık toplumlara birtakım özgürlükler sağlamış olsa da bu durum ulus devlet öznelinde sınırlı kalmıştır (Dallmayr, 2007). Bu durumun gerçekleşmesi halinde daha özgür insan topluluğunun ortaya çıkışına vesile olacaktır.

Küreselleşmenin olumlu/olumsuz yanları, kazananı ve kaybedeni elbette olacaktır. (Kürkçü, 2013) Olumlu yanları sürekli öne çıkarılırken olumsuz tarafları zımnen kabul edilmekle birlikte sürekli görmezden gelinmiştir. Toplumların dönüşümü noktasında sorunlar yaşanıyor olsa da küreselleşmenin faydaları ve sağladığı kolaylıklar nedeniyle küreselleşme karşıtı geleneksel anlayışı benimseyen kesim gelişmiş ve gelişmekte olan çoğu ülkede daha azdır. Dolayısıyla küreselleşmenin sınırlarının belirsizliği nedeniyle her disiplini etkilemiştir. Bu disiplinlerden biri de “Uluslararası İlişkiler” olmuştur.

Uluslararası ilişkiler devleti ve içindeki toplumları doğrudan ilgilendiren birçok konuyu içinde barındıran bir disiplindir. Uluslararası ilişkiler “siyaset bilimi, iktisat, tarih, hukuk, felsefe, sosyoloji, psikoloji ve coğrafya gibi diğer disiplinlerden beslenen disiplinler arası bir inceleme alanına sahiptir.” (Akdemir, 2017) Uluslararası ilişkilerin bu kadar çok meseleyle ilgilenmesinden ötürü küreselleşme ile her açıdan ve her anlamda doğrudan bir bağ kurmaktadır. Ancak uluslararası ilişkiler küreselleşmeye başlangıçta şüpheyle bakmış bir disiplindir. Bunun sebeplerinden biri devletin bir aktör olarak disiplinindeki baskınlığıdır. Disiplindeki baskın paradigma realizm, küreselleşmenin sisteme yeni aktörleri dâhil etmesi yüzünden küreselleşme onlar açısından da şüpheyle bakılan bir kavram olmuştur. Ancak zamanla uluslararası ilişkiler küreselleşmeyi hızlandıran, küreselleşmeyle birebir bağı olan bir disiplin haline gelmiştir. Her ne kadar ulus devletler için küreselleşme “deformasyon” demekse de ulusların birbirleriyle kurduğu ilişkiler sonucu bir çok alanda gelişim sağlanmıştır. Küreselleşme yaygınlaşırken sağladığı faydalardan biri de ulusların birbirleriyle olan ilişkilerinin pekişmesi ve gelişmesi olmuştur.

Kültürel olarak yakınlaşmaya başlayan uluslar ortak kültür oluşturmaya başlamıştır. Giyimleri, günlük rutinleri, yeme içme alışkanlıkları, dillerde oluşan ortak kelimeler ve birtakım benzer durumlar ortaya çıkmaya başlamıştır (Kan & Kanmaz, 2022). Kültürlerin benzeşmeye başlaması hiç şüphesiz uluslararası ilişkilerin etkisiyle ve küreselleşmenin yaygınlaşmasıyla olası hale gelmiştir.

Küreselleşmenin yaygınlaşmasında sermayenin uluslararası boyutlara taşınması da etkili olmuştur. Serbest ticaret ilkesinin benimsenmesi ve ülkelerin uluslararası anlaşmalar yaparak ticareti teşvik edici adımlar atması sanayileşen ülkeleri daha güçlü bir noktaya taşımıştır. Küreselleşme yaşayan gelişmiş devletler, ulus-üstü anlayışla çalışılan bir sisteme entegre olmaya başlamıştır. Devlet dışındaki aktörler bu entegrasyonda büyük rol üstlenmiştir. “Bugüne dek yalnızca ya da ağırlıklı olarak devletler arasındaki ilişkilere göre biçimlenen uluslararası sistem, ciddi bir evrim geçirerek, devlet dışında başka bazı birimlerin de bu ilişkilere dahil olmasıyla global bir sistem halini almaktadır.” (Kan, 2011) Ancak başka aktörlerin uluslararası sistemde etkin olmasıyla ulus devlet yapısında küreselleşme krizi de yaşanmıştır. Ulus devletlerin küreselleşmeyle gelen yeniliklere entegre olmaya çalışırken deformasyon yaşamaması, alt kimliklerin üst kimlikten ayrışma çabası içerisine girmelerine de sebep olmuştur (Özdaş, 2015). Küreselleşme yeni özgürlükler sağlamaya başladığı için alt kimliktekilerin buldukları ulus devlette duygusal yönden aidiyet sorunu yaşamalarını tetiklemiştir. Boşnak, Makedon, Sırp, Azeri, Kazak vb. alt kimlikler yani yeni “ötekiler” ortaya çıkarmaya başlamıştır (Kan, 2011).

Küreselleşme konusunda Hiperküreselleşmeciler, Kuşkucular gibi farklı ekoller ortaya çıkmıştır. Hiperküreselleşmeciler 1990’ların başlarından itibaren, küreselleşmeyi ideolojik olarak savunarak, küreselleşme-ulus-devlet tartışmasını epey uzun bir süre domine eden bir gruptur. Bunlara en güçlü itirazın geldiği Kuşkucular olarak adlandırılan grup ise küreselleşmenin kaçınılmaz olmadığını ve bilinçli olarak yürütülen bir politika olduğunu vurguladılar. Kuşkucular olarak tabir edilen kesim küreselleşmenin yol açtığı yukarıda bahsedilen sakıncalarından endişe etmişlerdir (Kürkçü, 2013). Ancak her ne kadar küreselleşme deformasyona sebep olsa da alt kimliktekiler de buldukları ulusun değerlerini ve benzer duygularını paylaşmaktadır. Ayrışma çabası içerisine girenleri küreselleşmenin sebep olduğu bir sonuçmuş gibi düşünmek çok da doğru olmayacaktır. Alt kimlik – üst kimlik meselesinde küreselleşme bir araç olarak kullanılmış olabilir. Dolayısıyla kimliklerin ayrışma çabası içerisine girilmesinde siyasi bir takım amaçlar olduğu söylenebilir. Ulusal kimlikle ilgili duygular insanların büyük çoğunluğu tarafından aşırı şiddetle hissedilmektedir (Zalewski & Enloe, 2015). Bu hislere, kendisiyle aynı tabiiyetten sporcuları destekleyen insanların hisleri örnek olarak gösterilebilir. Bu hisleri paylaşan ise sadece aynı kimliği taşıyanlar değil, farklı

etnisiteden ama aynı tabiiyetten insanlardır. Ulusal kimliği benimseyen, bulunduğu topraklarda beraberce yaşayan herhangi bir kimlikte olabilir. Dolayısıyla küreselleşmenin ulus devletler üzerindeki deformasyon süreci bu bilinci benimseyen kitleleri çok fazla etkilememektedir. Bu bilinç ise ailede başlayarak okullarda gördüğü eğitime, arkadaşlık ilişkilerine, birey olma farkındalığına kadar birçok etkeni olan insani edimlere bağlıdır. Konuşulan ortak dil, beraberce yaşanan ortak çevre, içinde bulunulan toplumun ortak tarihi, kültürü vb. etmenler ise oluşan kimliğin olmazsa olmazları arasındadır.

Uluslararası ilişkiler kuramcılarının küreselleşmeyi açıklamayı fazla ilgilenmediğini öne süren Kacowicz ve Mitrani, “uluslararası ilişkiler içinde tutarlı küreselleşme teorileri yok, daha ziyade bazılarıyla ilgilenen mütevazı yaklaşımlar var” (Kacowicz & Mitrani, 2016) diyerek bu durumu eleştirirler. Bu eleştiride teorilerin küreselleşmenin açıklanmasında eksik kaldığı yönüyle haklı olabilirler. Küreselleşmenin teorileştirilmesi konusunda bazı zorluklar bulunmaktadır. Zorluklardan biri küreselleşmenin “Batılı/Amerikalı” olmakla itham edilmesi ve ABD’nin kendi hegemonyasını güçlendirmek için kullanmaya çalıştığı bir yöntem olarak görülmesidir (Kan, 2011). Küreselleşmenin teorileştirilmesinin bir diğer zorluğu ise realizmin hâkim olduğu döneme denk gelmesidir. Çünkü realistler uluslararası ilişkileri çıkarıcı, kendine yeten ve aktör egemen devletin gözünden gören bir yaklaşım içindedir. Kuşkucuların çoğunluğu bu akımları savunan teorisyenlerdir. Uluslararası ilişkiler disiplini sistemde yalnız hareket ederken realizm doğrultusunda “çözülmesi zor” siyasi meselelerle uğraşmıştır. Küreselleşmeyle birlikte bu zor meselelerin kolaylaştığı ve ulus üstü müzakerelerin önem kazandığı görülmüştür (Hay, 2021).

2.1. Güç ve Hegemonya Etkisi

Daha önce de vurgulandığı gibi uluslararası ilişkiler realizmin temel ilkelerinin egemen olduğu bir disiplindir. Realizm güç ve devlet odaklıdır. Dolayısıyla uluslararası ilişkilerde güce sahip olanların yönettiği/yönlendirdiği bir sistem söz konusudur. Hegemonya kelime anlamı olarak bir unsurun diğer unsurlardan üstün ve baskın olduğu anlamını taşır. Uluslararası ilişkilerde hegemonya etkisini ise bir devletin diğer devletlere üstünlük kurması ve dünya siyasetini şekillendirme çabası olarak görülebilir (Örmeci, 2017). Gücü elinde bulunduran devletler hegemonya kurmak, diğerlerine karşı üstünlük sağlamak isterler. Oluşturdukları hegemonya ile kendi çıkarlarını, fikirlerini, doğrularını ve yaşantılarını dayatmak isterler. Bu empoze etme görevini de küreselleşmeyle yaparlar. Küreselleşme her ne kadar ticaretin serbestleştirilmesiyle, ulaşım ve iletişim olanaklarının artması ve yaygınlaşmasıyla maddi bir yayılım gösterdiği düşünülse de bu durumun kültür, dil ve din gibi birçok soyut kavramlarla yayılıma da neden olduğu açıktır. Uluslararası ilişkilerin araç olarak kullanılması ise bu kavramlara erişim imkânı tanır.

Küreselleşmenin uluslar üzerindeki etkisini tek bir alan üzerinden değerlendirmek mümkün değildir. Küreselleşmenin siyasi ve sosyal alanda gösterdiği gelişimlerde ekonomik gelişmeler önemli rol oynamıştır. Ekonomik gelişmelerde ise serbest ticaretin yaygınlaşmasını sağlayan uluslararası ilişkiler ve teknolojik gelişmeler olmuştur. Uluslararası karşılıklı bağımlılık, sosyal ve siyasi bağımlılığı da beraberinde getirmiştir. Bu bağımlılığı da belirleyen tarihsel olarak değerlendirdiğimizde hep gücü elinde bulunduranlar olmuştur.

19. Yüzyılda İngiliz İmparatorluğunun hegemonyasına karşı sömürgecilikte geç kalanların meydan okuması I. Dünya Savaşına sebep olmuştur. Savaş ise sonrasında ABD’nin gücü eline almasına olanak sağlamıştır (Demir & Terzi, 2020). II. Dünya Savaşı sonrası Sovyetlerin de çevre ülkelerde söz sahibi olmasıyla iki kutuplu sistem oluşmuş, ABD ve SSCB’nin hegemonya kurma çabaları diğer ülkelerde küreselleşme sürecini etkilemiştir. Hegemonik güçlerin küreselleşmeyi kullanırken üstünlük sağlamaya çalıştıkları alanlar ekonomik, siyasi ve ideolojik alanlardır (Demir & Terzi, 2020). Bu alanlardaki ideolojik düzeyde empoze girişimleri sistemdeki ülkeler tarafından küreselleşmenin Amerikalılaştırma olarak algılanmasına neden olmuştur (Kan, 2011).

Uluslararası sistemde iki kutuplu sistemin son bulması sonrası küreselleşmenin etkisiyle ülkelerdeki değişim ve gelişim hızlanmıştır. Bu hızlanma sonucunda yaşanan değişimlerde ABD hegemonyası altında bir küreselleşmeye doğru yol almış bir sistem söz konusu ortaya çıkmıştır (Yılmaz, 2013). ABD ve diğer güçlerin öncülüğünde ya da desteğiyle kurulan uluslararası kuruluşlar da küreselleşmenin boyutlarını ileri düzeye taşımıştır. ABD gücünü göstermek adına bir yandan da küresel jandarmalık görevi üstlenmiştir. Dünya’nın güvenliğini tehdit eden terörist gruplar, uyuşturucu kartelleri ve benzer organize suçlarla

mücadele ederek küresel bir sorumluluk almıştır (Hook & Spanier, 2021). Bütün bunlar uluslararası ilişkilerde küreselleşmeyle yaşanan dönüşüme ABD hegemonyası liderlik ettiğinin göstergesi olmuştur.

ABD gibi küresel boyutta etkisi olan, erişimi olan ve büyük güce sahip olan ülkelere zamanla “küresel güç” tanımlaması yapılmaya başlanmıştır. Bu bağlamda küresel güç; siyasi, ekonomik, askeri pek çok alana hâkim; iş birlikleri sağlayan, küreselleşmeye yön veren ülke olarak tanımlanabilir. Küresel güç kazanılan bir ayrıcalık olduğu gibi kaybedilen bir ayrıcalığa da dönüşebilir. Günümüz dünya siyasetinde devletlerin bazı alanlardaki yerini uluslararası örgütler, uluslararası şirketler almaktadır. ABD hegemonyasının da zayıflaması da Çin ve Hindistan gibi ülkelerin yükselişiyle, uluslararası sistemde hegemonik başat aktörlerde ilerideki yıllarda bir artış olacağına dair emareler vermektedir. Ancak küreselleşmeyi doğru kullanan ülkeler varlıklarını korumaya ve gücünü arttırmaya devam edeceklerdir.

3. Değişim ve Süreklilik Tartışması

Değişim doğası gereği kaçınılmaz ve ilerleyen bir süreçtir. İyi ya da kötü, olumlu ya da olumsuz her sistem değişime uğrayacaktır. Ancak bu sistemlerin değişmesiyle güvenilirlikleri ve ciddiyetleri sarsabilir. Uluslararası İlişkilerde de durum bundan farklıdır. Bazı denemeler ve testlerle belirli bir sürecin işlemesi gerekir. Doğrudan ya da direkt olarak değişimin gerçekleşmesi gerekmez, kademeli bir geçişte söz konusu olabilir. AB genişleme sürecini bu duruma örnek gösterebiliriz. Avrupa Birliği kendi bünyesine yeni üye almadan önce aday statüsü verir, aday ülkeyi takip eder ve kendisine uyumlu dönüşümler gerçekleştirmesini talep eder. Belirli bir süreçten sonra ise aday ülkenin gerçekleştirmiş olduğu değişimleri denetler, süzgecinden geçirir ve bünyesine katıp katmayacağına karar verir.

Günümüzde devletlerin egemenliklerinin bir kısmını başka aktörlerle paylaşmaktadır. Ancak hala devlet, egemenlik noktasında geçmişte olduğu gibi günümüzde de önemini korumaktadır (Yılmaz, 2013). Realizmin devleti merkezde görmesi ile diğer paradigmalarda küreselleşmeyle bu anlayışın son bulduğuna dair iddiaları karşıt görüşler olarak önümüzde durmaktadır (Hay, 2021). Devlet başat aktör olma özelliğini korusa da devletlerin iletişim araçları, anlaşma şekilleri, görüşme düzeyleri gün geçtikçe değişmeye başlamış ve uluslararası sistemdeki aktör sayısı da çoğalmıştır. Devletler geçmişte birbirleriyle olan ilişkilerini elçiler vasıtasıyla fermanlar, dilekçeler vb. dokümanlarla sağlamaktaydı. Zamanla elçilerle yapılan görüşmeler heyetler arası görüşmelere dönüştü. Daha sonra dışişleri bakanlıkları nezdinde oldu, uluslararası örgütler kuruldu ve ilişkiler bu vasıtayla görüşülür oldu ve sonrasında lobcilik dönemi başlamıştır. Uluslararası ilişkilerde yaşanan değişimler sivil ve insani boyutlar noktasında da küreselleşmeyle birlikte benzeşmeye başlamıştır. Uluslararası ilişkiler yalnızca devletlerarasındaki ilişkileri inceleyen/düzenleyen bir alan olmaktan çıkmıştır. “İnsan hakları, demokrasi, uluslararası terörizm, ekolojik sorunlar, nüfus hareketleri, sağlık sorunları, enerji politikaları gibi konular, disiplinin daha fazla yoğunlaştığı alanlar haline gelmişlerdir” (Kan, 2011). Dolayısıyla giderek dönüşen ve ilgilendiği alanlar çoğalan bir uluslararası ilişkiler var olmuştur. Uluslararası ilişkilerin küreselleşme ile ilişkisinin esas tartışmasında ise devlet merkezilik ve devlet merkezilik karşıtlığı yer almaktadır (Hay, 2021).

Süreklilik bakımından değerlendirecek olursak, istikrar ve değişmeme prensibinin de devletlerin bazı tercihlerinde etkili olduğu söylenebilir (Savaşan, 2019). Devlette süreklilik esastır anlayışı, eskiden beridir var olan bir olgudur. Kralların ve yöneticilerinin iktidara sahip oluşu ve değişimi iktidarlara için tehdit olarak görmeleri hem yönetsel açıdan hem bilimsel açıdan birçok gelişmenin yaşanmasına engel olmuştur. Egemenliğin ya da iktidarın bir başka güce devri ihtimali bile başat aktör olan devletin sürekliliği önemesine neden olmaktadır. Uluslararası ilişkilerin realist teorisyenlerinin küreselleşme noktasında şüpheye düşmelerinin sebeplerinden biri de budur.

Sürekliliğin bir diğer konusu uluslararası anlaşmalar aksi belirtilmediği sürece yapıldığı tarihten itibaren 100 yıl da geçse geçerliliğini korumaya devam etmesidir (Çağrı, 2019). Uluslararası hukukta alınmış olan kararlar bağlayıcıdır, emsal niteliği de taşır. Hukuka uygun olarak tarafların imzalarının bulunması ve sözleşme şartlarına riayet edilmesi de önemlidir. Dolayısıyla herhangi bir uluslararası anlaşmalarla ilgili alınan ve alınacak olan anlaşma kararları süreklilik arz etmektedir.

Uluslararası anlaşmaların süreklilik arz etmesi değişimi isteyen devletler için bir engel olarak görünebilir. Bazı güçlerin değişimi destekleme nedeni, uluslararası ilişkilerdeki çarpık anarşik yapının sebep olduğu düzenden kaynaklanmaktadır. Güç ve değişim sürekli olarak aynı aktörün elinde olmayabilir. Ancak gücü

elinde bulunduran aktörler sürekli olarak buna sahip olmak isterler. Bu amaçla da ittifaklar kurar, ihtilaflar oluştur ve kurtarıcı rolüne bürünerek paylarını korumak ya da büyümek isteyebilirler. Bu sebeple güç paradoksunun küreselleşmeyi kendi menfaatleri doğrultusunda yönlendirme girişimleri uluslararası ilişkilerin gelişimine sekte de vurabilir.

Uluslararası ilişkilerde karşılıklı güven ortamının sağlanması, diplomatik ilişkilerin kurulması, yeni iletişim araçlarının sisteme dâhil olması değişimle mümkün olmuştur. Aktörler için güven ortamı “kazan kazan” tercihini ön plana itmiştir. Bir ülkenin menfaatinin diğer ülkenin menfaatine de olduğu hususlar daha çok gün yüzüne çıkmıştır. Küreselleşme ve teknolojik gelişmeler öncesi bu husustaki ayrımlar tam olarak saptanamamıştır. İnsan haklarının önemi de küreselleşme sayesinde daha çok benimsenir olmuştur (Mabee, 2004). Herhangi bir ülkede yaşanan insan hakları ihlallerine küresel boyutta tepkiler gelmesi, o ülkenin kendi iç disipliniyi sağlamaya yönelik yeni adımlar atmasına sebep olabilmektedir.

Devletlerin ve diğer aktörlerin işbirliği için oturduğu her masada belirlenmiş bir takım kurallar da yer almıştır. Bu tip toplu organizasyonlar ve buluşmalar yeni tip kuralları beraberinde getirmiştir. En basit örnek olarak Birleşmiş Milletler toplantılarının da ya da benzer uluslararası örgütlerin düzenlediği resmi organizasyonlarda ülkelerin kravatlı görevlilerce temsil edilip masaya kravatlı bir şekilde oturmaları zorunluluğu gösterilebilir. Kravat ve takım elbisenin önemi ciddiyeti, benzeşmeyi, çevresiyle uyumu ve bunun sonucunda işbirliğini betimler.

Küreselleşmeye ve onun getirdikleri yeniliklere özellikle 21.yüzyılda karşı çıkmak “tarihin ters tarafında kalmak” gibidir (Axford & Steger, 2020). Değişimlere şüpheyle yaklaşmak elbette insan doğası gereği alışık olmadığı durumlara temkinli olmasından kaynaklı olabilir. Ancak karşı olmak da küreselleşme sürecini durdurmaya yetmeyecektir.

3.1. Modern Devletin Değişimi

Modern devlet, uluslararası ilişkiler ile mümkün hale gelmiştir (Yılmaz, 2013). Modern devlet, ulus devlet kavramıyla eş anlam olarak görülse de kelime anlamı olarak baktığımızda “modern olma” mevcut durumunu daha iyi hale getirme ve yenileme biçimi diyebiliriz (Zabunoğlu, 2018). Ulus devlet ise kelime anlamı olarak değerlendirildiğinde kimlik, siyaset ve siyasi yapı olgularının açıklanmasıyla daha çok bağdaşmaktadır (Arı, 2012). Yine de sosyal bilimlerle ilgili olgularda her iki kavram da kullanılabilir.

Geleneksel devlet anlayışında zayıf olan uluslararası ilişkiler, modern devletle birlikte değişime uğrayarak kuvvetlenmiştir. Uluslararası ilişkiler tarihteki her bir dönüm noktasıyla değişime uğramıştır (Doğruluk, 2021). Küreselleşme sonrası modernleşme hali, kent yapısı öznelinde devlet yapısına da sirayet etmiştir. Modern devletin tanımının her geçen gün farklılaşmasında, yeni anlamlar kazanmasında kitle iletişim araçlarının, haberleşmenin, teknolojik gelişmelerin kısaca küreselleşmeyi hızlandıran faktörlerin de rolü vardır. Bu modernleşmeyle birlikte devlet mekanizmasının işleyişi kolaylaşmış, halk üzerindeki denetim gücü artmıştır. Modernliğin sosyal düzeni hem ekonomik sistem hem de diğer kurumlar için kapitalisttir. Modernlik kurumlar düzeyinde çok boyutludur (Korkusuz, 2013). Bu da modern devletin siyasi, ekonomik, askeri, diplomatik yönleriyle yenilenmesi ve yeniden farklı şekillerde tanımlanmasına neden olmuştur. Ekonomiyle ilgili modern bir yapı inşa etmek için kullanılan tabir “yeni ekonomik model” olarak tanımlanırken, askeriyeğin eskiyen teçhizat ve araçlarının yenilenmesine/geliştirilmesine “modernizasyon” kavramının kullanılması buna örnek gösterilebilir (Ateş, 2020).

Modern devletin değişim/gelişim sürecinde modern uluslararası hukuk da kendine yer bulabilmiştir. Dönüşüme uğramış versiyonunda uluslararası hukuk, devletleri, bölgesel organları, sivil toplum kuruluşlarını, ticaret örgütlerini, ticari aktörleri ve özel kişileri kapsayan her türlü ilişkiyi yönetir hale gelmiştir (Savaşan, 2019). Uluslararası Adalet Divanı ve Birleşmiş Milletlerin aldıkları kararlar modern uluslararası hukukun yapıtaşları haline gelmiştir. Sosyal ve beşerî ilişkilerin gelişmesiyle devlet dışı aktörlerin de modernleşen uluslararası hukuka tabi olması sağlanmıştır. Uluslararası örgütler ve birey de bu hukuktan yararlanmaya başlamıştır (Savaşan, 2019). Bu tip gelişmeler ve küreselleşmenin de etkisiyle ulusların birbirlerine olan bağımlılıkları artmaya başlamış ve egemenlik sorgulanmaya başlanmıştır.

Modern devlet, egemenlik ve yönetim şekli yönüyle geleneksel devletten ayrılrsa da yeni gelişmelere açıklık modern devletin temel niteliklerinden birisidir. Ancak egemenliğin tarih boyunca müzakere edilebilir bir olgu olduğunu da unutmamak gerekir (Kaygusuz, 2021). Bu noktada küreselleşmenin

teknolojiye olan bağımlılığı da modern devleti küreselleşmeye yaklaştırmıştır. Küresel pazarda olma arzusu da küresel ekonominin gerekliliklerini karşılama çabası içerisinde girilmesine neden olmuştur. Ancak küreselleşmenin etkisiyle günümüzde ülkeler kadar bütçesi olan güçlü çok uluslu şirketler ortaya çıkmıştır.

4. Sonuç

Küreselleşmenin birçok şeyi değiştirdiği/dönüştürdüğü gibi Uluslararası İlişkileri de değiştirdiği/dönüştürdüğü söylenebilir. Uluslararası sistemde realizmin baskın olması nedeniyle küreselleşme, zaman zaman bir tehdit olarak da algılanmıştır. Bu durum küreselleşme ve uluslararası ilişkilerin birbirleriyle zıt iki kavram gibi görünmesine neden olmuştur. Ancak küreselleşme uluslararası ilişkiler sayesinde daha aktif bir rol üstlenebilmiştir. Bu açıdan bakıldığında iki kavramın da birbirlerinin gelişimine fayda sağladığı söylenebilir.

Süreklilik ve değişim tartışmasında, uluslararası ilişkiler de değişimler yaşadığı ancak süreklilik arz eden hususlarının tamamen bir değişime uğramadığı gözlemlenmiştir. Uluslararası sistemde başat aktör olan devlet hala önemini korumakta, egemenlik konusunda ise yine devlet egemenliği büyük ölçüde devam etmektedir. Buna rağmen uluslararası sisteme katılmış yeni aktörlerin sürekliliği devam eden hususları etkileme ya da değiştirme çabası içerisinde olduklarından da söz edilebilir.

Geleneksel devlet anlayışı siyasi, ekonomik ve sosyal açıdan pek çok gelişmenin gecikmesine neden olmuştur. Ulus devletin ortaya çıkmasıyla ve uluslararası ilişkilerin gelişmesiyle birtakım yenilikler/gelişmeler sağlanabilmiştir. Ancak küreselleşmenin yaygınlaşmaya başladığı dönemde uluslararası sistemde devletin başat aktör olması ve realizmin etkisiyle küreselleşmeye şüpheyle bakılmıştır. Bunun sebeplerinden biri küreselleşmenin olumlu yanlarının ortaya çıkışı ile sisteme yeni aktörler katılması ve bunların kazandığı güçle devlet karşısında alternatif olarak görülmesi olmuştur.

Uluslararası ilişkilerin yaşadığı değişimler ulus devlet temelinde erozyona da sebep olmuştur. İçinde bulunduğu toplumlara aidiyet hissi olmayan alt kimliklerin üst kimlikten ayrışma süreci başlamış ve kendi alt kimliğiyle anılmak isteyen, topluluklar doğmuştur. Küreselleşmenin etkin olduğu toplumlarda kültürel ve sosyal değişimler birçok yeni alışkanlıklara da sebep olmuştur. Yerel restoranlar yerine küresel restoranlar tercih edilmiş, giyimde birbirinden etkilenecek farklılık ve benzeşme kıyafetlerde de gözlemlenmiştir. Eskiden aynı mekânda yüz yüze yapılan görüşmeler telekonferans yöntemiyle zamandan ve mekândan bağımsız yapılar hale gelmiştir.

Küreselleşmenin modern devlete etkileri kurumsal boyutta da görülmektedir. Bu etkiler modernleşme ve yenilenmeyi hem teknik anlamda hem fıkirsal anlamda zorunlu kılmıştır. Küreselleşen devletler modernizasyona gitme ihtiyacı hissetmiştir. Başta askeri, eğitim, sağlık vb. sektörlerin modernleşmesi gerekmiştir.

Uluslararası Hukuk bakımından devletlerin imzalamış olduğu anlaşmalar geçerliliğini korurken, yeni anlaşmalar ve küresel konular için modern uluslararası hukuk kavramı ortaya çıkmıştır. Birleşmiş Milletler (BM), Uluslararası Adalet Divanı, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi gibi kuruluşlar uluslararası bir aktör olarak düzenleyici/denetleyici vazifeler üstlenmiştir. BM'de 196 tane üye devlet varken bunlardan sadece beşi daimî üyedir ve bunların veto hakkı bulunur. Bu durum sistemde eşitlik ve adalet yönünden bir dönüşümün henüz gerçekleşmediğini de göstermektedir.

Küreselleşme ve uluslararası ilişkilerin gelecekteki yerini tahmin edecek olursak; uluslararası ilişkiler ve küreselleşmenin iç içe geçtiği ve birbirlerinin yerine kullanılabilecek tek bir teori altında değerlendirildiği bir kavram ortaya çıkabilir. Gelecekle ilgili olarak hegemonik gücü elinde bulunduran başat aktörlerin vereceği kararlar etkili olacaktır. Gelecekte başat aktörlerden ABD'nin etkisinin azalacağı, bölgesel güçlerin küresel güce dönüşebileceği öngörülebilir. Küresel farklı organizasyon ve toplulukların kurulması çerçevesinde dönüşüm yaşanabileceği öngörülür de bu bağlamda değerlendirilmektedir. Uzun vadeli tahminler de ise zaman ve mekân kavramlarının sınırlarının günümüzde silikleşmesi durumunun, ülke sınırları içinde geçerli olabileceği ve dünya vatandaşlığı olgusunun ortaya çıkabileceği değerlendirmeleri yapılmaktadır. Sonuç olarak bilimsel ve teknolojik gelişmeler, sosyal bilimlere de etkilemeye devam edecektir. Ancak ne devletin sistemdeki gücü ve ağırlığı değişecek ne de uluslararası ilişkiler devletlerin baskınlığından kurtulmuş hale gelecektir.

5. Extended Abstract

The advancement of technology has led to a noticeable convergence of communities across the globe, resulting in a more widespread presence of shared emotions, products, and relationships. As a consequence of these developments, the concept of globalization has been a topic of scholarly discussion in international relations literature since the early 1980s. In this context, the diplomacy methods used by states in their relations with each other have also undergone changes and developments over time despite International Relations being based on the nation-state. It is undeniable that globalization has both smoothed and intensified nationalist sentiments.

The debate over whether continuity or change should be prioritized in International Relations due to globalization is ubiquitous in scholarly circles. Actors in the international arena have often taken a cautious approach when it comes to changes in the methods, they apply in regulating their relationships. Therefore, the notion of "continuity is essential in the state" is another topic of debate in the literature on international relations. Scholars are trying to answer questions such as: Do mechanisms that hold power desire continuity or change, or can both be used together, albeit with different methods?

If we consider that the realist paradigm dominates International Relations and that the international system is anarchic, it can be said that the powerful can realize their desires. The concepts of power and hegemony are the two most essential concepts in discussions on globalization. When referring to states that hold hegemonic power, terms such as "global power - regional power" are used. These actors that shape International Relations favor expanding globalization in line with their own interests. International Relations, on the other hand, strive to adapt to the changing and evolving conditions of globalization.

Diplomacy, one of the key concepts in International Relations, has changed with globalization's impact. Conferences and bilateral meetings have become more frequent due to technology such as video communication applications. In today's world, where the concepts of time and space are diminishing, distances are shortened, and information is easily accessible, these advantages have brought forward claims of globalization, offering a borderless world.

This study provides a comprehensive assessment of the changes and continuities caused by globalization in international relations through a literature review. In particular, it examines the role of power in globalization and the transformations and continuities in states' approaches to conducting international relations in the globalization process. The study also explores whether these developments due to globalization will lead to minor or major changes in international relations. In essence, the study delves into the debate of whether continuity or change will be a permanent feature of international relations in a globalized world.

It cannot be denied that globalization has changed or transformed many things, including international relations. Especially within the dominant realist paradigm of the international system, globalization has sometimes been perceived as a threat. This situation has sometimes led to the perception of globalization and international relations as two opposing concepts. However, globalization has been able to take a more active role through international relations. In this respect, it can be said that both concepts have benefited each other's development.

As for the debate over continuity and change, while international relations have changed in some ways, some aspects have either remained intact or have not fully transformed. For example, as the dominant actor in the present international system, the state still maintains its importance, and state sovereignty remains largely upheld. However, it can also be argued that new actors who have joined the international system attempt to influence the system or disrupt the continuity.

With the emergence of the nation-state, some innovations and developments became possible in international relations. However, when globalization began to spread, the traditional understanding of the state has caused delays in many political, economic, and social developments. The state's dominance in the international system and the influence of realism have led to skepticism about globalization. One of the reasons for this is that the positive aspects of globalization have emerged, new actors have entered the system, and they have become more assertive and seen as an alternative to the state.

Suppose we were to predict the future of globalization and international relations. In that case, a conception might emerge where international relations and globalization are intertwined and evaluated

under a single theory that can replace each other. The decisions made by the dominant actors who hold hegemonic power will be effective in the future. It can be predicted that in the future, the influence of the United States, one of the dominant actors, will decrease, and regional powers may turn into global powers. It is also considered possible that transformations can occur regarding establishing various global organizations and communities. As for long-term predictions, it is evaluated that the blurring of the boundaries of time and space may be applicable within country borders, and the concept of world citizenship may emerge. Ultimately, scientific and technological developments will continue to influence social sciences.

Keywords: Globalization, International Relations, Change, Continuity.

Araştırmacıların Katkı Oran Beyanı/ Contribution of Authors

Yazarların çalışmadaki katkı oranları KÜRŞAT KAN %100 şeklindedir.
The authors' contribution rates in the study are KÜRŞAT KAN %100 form.

Çıkar Çatışması Beyanı / Conflict of Interest

Çalışmada herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.
There is no conflict of interest with any institution or person in the study.

İntihal Politikası Beyanı / Plagiarism Policy

Bu makale İntihal programlarında taranmış ve İntihal tespit edilmemiştir.
This article was scanned in Plagiarism programs and Plagiarism was not detected.

Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı / Scientific Research and Publication Ethics Statement

Bu çalışmada Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi kapsamında belirtilen kurallara uyulmuştur.
In this study, the rules specified within the scope of the Higher Education Institutions Scientific Research and Publication Ethics Directive were followed.

Kaynakça

- Akdemir, B. (2017). Uluslararası İlişkiler ve Spor. *Aurum Journal of Social Sciences*, 79.
- Arı, T. (2012). *Uluslararası İlişkilerde Postmodern Analizler- 1 Kimlik, Kültür, Güvenlik ve Dış Politika*. MKM Yayınları.
- Ateş, B. (2020). Askeri Değişim: Soğuk Savaş Sonrası Dönem Üzerine Bir İnceleme. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16-18.
- Axford, B., & Steger, M. B. (2020). An International Journal of Interdisciplinary Research. *ProtoSociology*.
- Dallmayr, F. (2007). Dünya Düzeni ve Vatandaşlık: Ulus Devletin Ötesinde Yeni İmkanlar. *Divan: Journal of Interdisciplinary Studies*, 4-15.
- Demir, Y., & Terzi, N. (2020). Modern Devletin Gelişimi: Küreselleşme. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 5.
- Doğruluk, M. B. (2021). Uluslararası İlişkiler Disiplininde Küreselleşme Sorunu. *Çatalhöyük Uluslararası Turizm ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*.
- Erhan, Ç. (2019). Lozan'ın Süresi, *Türkiye Gazetesi*, <https://www.turkiyegazetesi.com.tr/yazarlar/prof-dr-cagri-erhan/609072>, (Erişim: 28 Temmuz 2019).
- Hay, C. (2021). Uluslararası İlişkiler Teorisi ve Küreselleşme. T. Dunne, M. Kurki, & S. Smith (Ed.), *Uluslararası İlişkiler Teorileri* (s. 373-395). Felix Kitap
- Hook, S. W., & Spanier, J. (2021). *Amerikan Dış Politikası İkinci Dünya Savaşı'ndan Günümüze*. İnkilap Kitabevi.
- Kacowicz, A. M., & Mitrani, M. (2016). Why Don't We Have Coherent Theories of International Relations About Globalization? *Global Governance*.
- Kan, K. (2011). Globalleşmenin Uluslararası İlişkilere Etkileri. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2.
- Kan, K., & Kanmaz, M. (2022). Küreselleşmenin Kültürel Boyutu ve Göçün Etkileri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*.
- Kaygusuz, Ö. (2021). *Egemenlik ve Vestfalyan Düzen. E. Balta içinde, Küresel Siyasete Giriş Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler*. İletişim Yayınları.
- Korkusuz, M. H. (2013). *Kültür Vadisinde İnsan, Diplomasi ve Siyaset*. Ayışığı Kitapları.
- Kürkçü, D. D. (2013). Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşmeye Yönelik Yaklaşımlar. *The Turkish Online Journal of Design Art and Communication*.
- Mabee, B. (2004). Discourses of Empire: The US 'Empire', Globalisation and International Relations. *Third World Quarterly*.
- Örmeci, O. (2017). *Amerikan İç ve Dış Politikası*. Cinius Yayınları
- Özdaş, O. (2015). Devlet. A. B. Özcan, & Y. Çınar (Ed.), *Uluslararası İlişkilerin Temel Kavramları*. Hükümdar Yayınları.
- Savaşan, Z. (2019). Değişen/Dönüşen Uluslararası Hukuk. *The Turkish Yearbook of International Relations*, 21-25.
- Subaşı, T. (2015). What is Globalisation and What Is Not? *Florya Chronicles of Political Economy*, 4.
- Yılmaz, A. (2013). *Küresel Dünyada Uluslararası İlişkiler: Teori- Temel Kavramlar-Yeni Gelişmeler*. Kadim Yayınları.
- Zabunoğlu, H. G. (2018). Günümüzde Ulus-Devlet. *Erişyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 537.
- Zaleski, M., & Enloe, C. (2015). Uluslararası İlişkiler Kuramları. K. Booth, & S. Smith (Ed.), *Uluslararası İlişkiler Kuramları* (s. 279-305). Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi.